

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА**

на правах рукопису

Титаренко Олена Вадимівна

**МАЛИЙ БІЗНЕС
В СТРУКТУРІ РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ:
ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК**

Спеціальність 08.01.01. - політична економія

АВТОРЕФЕРАТ

**на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук**

Київ - 1996

Дисертацією є рукопис
Дисертаційна робота
економічних наук Київського де

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00757137 (U)

Науковий керівник:

кандидат екон _____, доцент Гайдай Т.В.

Офіційні опоненти :

доктор економічних наук,
професор Воротіна Л.І.
кандидат економічних наук,
доцент Варналій З.С.

Провідна організація:

Київський державний
торговельно-економічний університет

Захист відбудеться 10 грудня 1996 року о 14 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.18. у Київському
університеті імені Тараса Шевченка за адресою:

м Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 324.

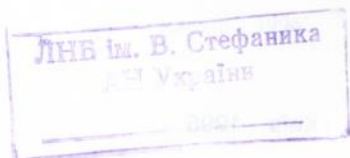
З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Київського
університету імені Тараса Шевченка за адресою:

м Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 10.

Автореферат розісланий "9 листопада" 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради

кандидат економічних наук, доцент _____ Леоненко П.М.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. Складовою частиною здійснення системно-трансформаційних перетворень в Україні на шляху створення конкурентно-ринкової економічної системи є становлення підприємництва і, зокрема, такого його важливого підвиду, як малий бізнес. Він є не тільки основою, масовою базою та структуроутворюючим елементом ринкової економіки, але й важливою рушійною силою її розвитку. Рухливий і динамічний сектор дрібнотоварного підприємництва і в минулому, і в сучасних умовах сприяє збереженню здорового конкурентного характеру ринкових економічних відносин, бо є антимонопольним по самій своїй природі. Загальновизначена також його роль як гаранта соціальної стабільності економічної системи та необоротності ринкових перетворень, бо саме цей сектор розширює можливості працевлаштування населення, сприяє зниженню безробіття. Крім того, малий бізнес є вихідною соціально-економічною базою формування та відтворення на розширеній основі масового підприємництва та джерелом формування найбільш представницького середнього класу сучасного суспільства.

Актуальність дослідження проблем малого бізнесу особливо підсилюється тим, що повільність, складність і суперечливість просування економіки України шляхом ринкових реформ значною мірою обумовлені саме недооцінкою загальної ролі малого бізнесу як дійового ринкоутворюючого фактору. Розвиток малого підприємництва має стати і каталізатором здійснення таких важливих напрямків ринкового реформування, як роздержавлення та приватизація об'єктів господарювання, розвиток різних форм власності, конкурентного середовища, проведення антимонопольної політики тощо.

Подолати застарілі стереотипи сприйняття малого бізнесу як малопотужної архаїчної форми господарювання дозволяє саме вивчення і узагальнення сучасного досвіду високорозвинутих країн світу, який переконливо свідчить про особливу економічну роль та специфічні переваги малого підприємництва, про ефективні форми його адаптації до умов сучасного суспільного виробництва та НТР. Виключно актуальне значення в цьому зв'язку має дослідження не тільки традиційних форм реалізації малого бізнесу в розвинутій ринковій економіці, але й аналіз сучасних тенденцій його розвитку. Йдеться про врахування якісно нових можливостей малого підприємства, які обумовили у 80-90-ті рр. на Заході справжній

підприємницький бум. Сучасна хвиля піднесення малого бізнесу безпосередньо базується на розгортанні технологічної революції, вступі людства в інформаційне суспільство, адекватно відповідає об'єктивним процесам деконцентрації, децентралізації та демонополізації новітньої економіки.

Для здійснення процесу становлення сектору малого бізнесу в перехідній економіці України актуальне значення має також вивчення напрямків його державного регулювання. Незважаючи на свої переваги та ефективність, малий бізнес як в умовах стабільної ринкової економіки, так тим більш в перехідний залишається найбільш вразливим до фінансових труднощів, інфляційного тиску, податкового тягара та інших несприятливих факторів сектором економіки. Особливо це важливо враховувати стосовно економіки України, яка перебуває в тривалій трансформаційній та структурній кризі. Тому не менш важливим є дослідження набутого Заходом багатого досвіду державної політики сприяння розвитку і підтримки малого бізнесу. Як свідчить досвід розвинутих країн світу, виконання малим бізнесом своєї суттєвої економічної ролі можливе лише за умов комплексної виваженої державної політики всебічної підтримки цього сектору економіки, формування його правової бази, організаційно-економічного забезпечення та інформаційного сприяння, створення диференційованої стимулюючої державної податкової політики та кредитно-фінансового регулювання. Все це набуває особливого значення для визначення практичних заходів з боку національних органів державного управління економікою України.

Таким чином, необхідність ґрунтовного дослідження малого бізнесу в його розвинутій формі та в процесі становлення в перехідній до ринкової економіці впливає із нагальних потреб практики господарювання та здійснення ринкового реформування постсоціалістичної економіки України.

Стан розробки. Наукове дослідження функціонування малих підприємницьких структур в економіці України як і в інших постсоціалістичних країнах започатковано лише в останні декілька років. Це обумовлено тим, що процес відтворення малого бізнесу в економічній системі України розпочався на рубежі 80-90 років.

До початку економічних реформ для суто наукових досліджень даної проблеми в Україні не існувало ні теоретичної, ні фактологічної бази, що було пов'язано з відсутністю у скільки небудь розвиненому вигляді самого предмету вивчення, тобто малого бізнесу. Дослідження з цієї проблеми відрізнялися нечисельністю та

проводились виключно на матеріалах західної економіки і на ідеологічних засадах, які абсолютизували тенденцію до неухильного підвищення рівня усупільнення виробництва шляхом його концентрації, централізації та укрупнення розмірів виробничих структур. Результати досліджень зводились до непідтверджених світовою практикою висновків про відсутність перспектив розвитку малого бізнесу, про нівелювання його ролі в економіці на користь великого бізнесу, про його периферійне місце та повністю підпорядковане значення. При цьому ігнорувалась протилежна об'єктивна тенденція сучасного наукомісткого виробництва до децентралізації, гнучкості, динамічності, що значною мірою задовольняється сектором малого бізнесу. Таке однобічне трактування було адекватним відгуком тогочасної практики господарювання в Україні, що спиралося на командно-адміністративні методи управління економікою.

Але в останні роки в Україні почали з'являтися роботи з проблем ринкового підприємництва і, зокрема, з проблем малого бізнесу. Серед найважливіших досліджень, які висвітлюють ті чи інші аспекти становлення та функціонування малого бізнесу, слід відзначити як роботи вітчизняних авторів (Барановський А., Діденко А., Мельник Л., Панченко Є., Соболь Н., Тимчук М., Терлецький Ю. та ін.), так і авторів країн СНД, які в схожих соціально-економічних умовах вирішують однотипні теоретичні і практичні проблеми (Афанас'єв В., Блінов А., Віленський А., Йорданська Є., Ічітовкін Б., Клінова М., Мягков П. та ін.). Важливу роль у становленні концепції дисертанта відіграли також дослідження Варналія З., Воротиної Л., Ковальчука Т., Ланового В., Нестеренка В., Черняка В., Чухна А., Ястремського І. та ін.

Дисертантом опрацьовані поряд з цим роботи західних економістів, присвячені фундаментальним проблемам ринкової економіки, теорії підприємництва та місця і ролі малого бізнесу. Серед найважливіших слід відзначити роботи Бізаге А., Брю С.Л., Галагера Р.Р., Друкера П., Макконнелла К.Р., Міленбуша Х., Мескона М.Х., Речмена Д.Дж., Самуельсона П., Твісса Б., Хейне П., Хеппнера Г., Хоскінга А., Шумпетера Й. та ін.

Між тим, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених різним аспектам малого бізнесу, дослідження цієї важливої і багатогранної проблеми потребує подальшої розробки. Про це свідчить термінологічна неузгодженість, певна теоретична невизначеність ряду питань досліджуваної проблеми. Істотною вадою є відсутність чіткого категоріального визначення самого

предмету дослідження, що пояснює розбіжність у статистичних підрахунках та відсутність достовірної інформації та статистичної бази. Навіть найважливіші показники функціонування малого бізнесу (як то кількість малих підприємств, чисельність зайнятих на них, обсяги діяльності та ін.) неоднаково відображені у різних джерелах, що перешкоджає поглибленому вивченню зазначеної проблеми. Крім того, переважна більшість публікацій, як правило, обмежуються фрагментарним розглядом тих чи інших проблем становлення та функціонування малого бізнесу або аналізом нових відповідних законодавчих актів. Дійсно, для більшості сучасних досліджень залишаються характерними вузькоекономічні підходи до розгляду кола проблем, пов'язаних із функціонуванням малого бізнесу, що значно обмежує можливості їх аналізу в нових умовах господарювання та системних трансформаційних перетворень. Постає необхідність в дослідженні, перш за все, сучасних можливостей малого бізнесу, його нових функцій в ринковій системі, особливостей реалізації системоутворюючої ролі малого бізнесу в перехідній економіці (причини низьких темпів малої приватизації, кризовий стан малого бізнесу в Україні тощо), вразливості дрібнотоварного сектору економіки до несприятливих факторів та механізму його державної підтримки.

Актуальність зазначених проблем, необхідність їх подальшої розробки, потреба у визначенні практичних рекомендацій щодо стимулювання і регулювання розвитку малого бізнесу в умовах формування ринкового механізму у вітчизняній економіці обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, визначили його мету та завдання, а також логіку і структуру дослідження.

Мета та завдання дослідження. Головна мета дисертаційної роботи полягає в здійсненні комплексного соціально-економічного аналізу суті малого бізнесу, у виявленні його особливого місця та функцій в ринковій економіці і, на цій основі, у з'ясуванні змісту і напрямків політики державного регулювання становлення і розвитку малого бізнесу.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі були поставлені та вирішувались такі конкретні завдання:

- розкрити економічну суть малого бізнесу як особливого підвиду підприємництва;
- з'ясувати кількісну міру та якісну визначеність об'єктів малого бізнесу;
- дослідити особливе місце та роль, що посідає малий бізнес в економіці розвинутого ринкового та перехідного типів;

- виявити специфічні соціально-економічні функції малого бізнесу в країнах із стабільною ринковою економікою та тих, що стали на шлях трансформування економічних систем;

- провести порівняльний аналіз сучасних тенденцій розвитку малого бізнесу в його зрілому стані (в змішаній економіці) із формуванням (в перехідній економіці);

- на основі поєднання елементів позитивного та нормативного аналізу дослідити комплексну систему державних регулюючих заходів щодо малого бізнесу в економіці розвинутих країн і, виходячи з цього, з'ясувати основні напрямки здійснення державної підтримки становлення малого бізнесу у вітчизняній економіці.

Предмет, об'єкт та методологія дослідження. Предметом даного дослідження обрано малий бізнес як особливий підвид підприємництва та окремих сектор, що притаманний ринковій економічній системі не тільки в її розвинутому вигляді, але й на перехідному етапі становлення.

Об'єктом дослідження є вітчизняні малі підприємства в сучасній перехідній економіці України, зокрема малі підприємства м. Києва, та дрібні (малі) фірми в змішаній економіці розвинутих країн, які є структурними одиницями сектору малого бізнесу.

Методологічною та теоретичною основою дисертації є метод наукових абстракцій, структурно-системний підхід, історичний і логічний аналіз. Поряд із загальними методологічними принципами економічного дослідження в роботі використовувалися й конкретно-економічні методи - економічного та статистичного аналізу, соціологічного спостереження, групування, аналітичного порівняння.

В процесі роботи над дисертацією розглянуті та проаналізовані законодавчі та нормативні акти Уряду та Парламенту України, які регулюють розвиток вітчизняного малого бізнесу. Вивчені, узагальнені й використані теоретичні положення, що висунуті у монографічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріали конференцій, нарад й семінарів, збірники наукових статей.

Вихідним фактичним матеріалом, тобто інформаційною базою, слугували дані органів державної статистики, насамперед Міністерства статистики України, матеріали періодичних видань з даної теми, результати соціологічних досліджень.

Наукова новизна роботи полягає у досягненні таких наукових результатів:

- розроблено теоретико-методологічний підхід до з'ясування соціально-економічної суті малого бізнесу та здійснення його

категоріального визначення, який полягає у дослідженні малого бізнесу як окремого підвиду підприємництва в органічній єдності його загальновидових ознак (властиві суб'єкти і об'єкти, ознаки методу господарювання, іманентний тип економічного мислення) та специфічних особливостей (кількісні класифікаційні параметри та якісна своєрідність);

- на основі з'ясування місця малого бізнесу в інституціональних структурах змішаної ринкової та перехідної економіки доведено, що малому бізнесу притаманий плюралізм форм власності (індивідуальна приватна, колективна, державна), які реалізуються у відповідних організаційно-правових формах підприємництва: одноосібне володіння, партнерство, акціонерне товариство;

- обгрунтовано, що якісна своєрідність малого бізнесу визначається єдністю властивих йому економіко-виробничих, інституціональних, соціально-економічних, соціально-психологічних переваг та притаманих недоліків: високою підвладністю впливу ринкової кон'юнктури, більшою вразливістю до несприятливих економічних факторів та проявів макроекономічної нестабільності, швидкістю збанкручення, обмеженістю фінансових коштів, слабким сегментуванням власної долі ринку та ін.;

- на основі порівняльного аналізу з'ясовано єдність та своєрідність соціально-економічних функцій малого бізнесу в розвинутій ринковій економіці та економіці перехідного типу. Єдність полягає у наданні ринковій економіці конкурентності, гнучкості, прискореній реалізації новітніх та ризикових технічних і комерційних ідей, вирішенні проблеми зайнятості, пом'якшенні соціальної напруги та ін. Своєрідність функцій малого бізнесу в перехідній економіці полягає у ринкоутворенні, формуванні недержавного сектору, сприянні роздержавленню та демонополізації, відтворенні підприємницького прошарку, насиченні споживчого ринку та стимулюванні сукупного попиту, сприянні структурним зрушенням та упередженню структурного безробіття тощо;

- на основі аналізу і узагальнення досвіду країн з ринковою економікою обгрунтовано необхідність створення цілісної державної системи регулювання становлення і розвитку малого бізнесу в перехідній економіці України. Визначені такі головні напрямки, як: 1)забезпечення ефективної організаційно-управлінської підтримки малого бізнесу; 2)створення системи диференційованого та пільгового оподаткування суб'єктів малого підприємництва; 3)формування достатніх кредитно-фінансових стимулів для подальшого розвитку малого бізнесу;

теоретичного і практичного значення досліджуваної проблеми; по-друге, із багатоваріантності її тлумачення науковцями та законодавцями різних країн, по-третє, із її новітності для сучасного етапу розвитку економіки України та недостатньої наукової розробки у вітчизняних джерелах.

Складність полягає у тому, що численна західна література з питань малого бізнесу практично обходить проблему з'ясування його соціально-економічної суті, а стосується переважно практичних аспектів його функціонування (заснування, економічна ефективність, обслуговування та державне регулювання й підтримка об'єктів малого бізнесу). Це пояснюється, на думку автора, притаманністю, традиційністю та довготривалою інтегрованістю сектору малого бізнесу в економічну систему розвинутих країн, тривалим і безперервним історичним процесом його розвитку.

Разом з тим відсутність вичерпних визначень малого бізнесу у вітчизняній економічній літературі пояснюється, на думку автора, протилежними причинами - новітністю цього економічного утворення та недостатньою теоретичною розробкою цієї проблеми. Між тим слід визнати, що для формування новоствореного сектору малого бізнесу в перехідній українській економіці важливим є всебічне з'ясування його економічної суті, внутрішнього змісту та форм реалізації в системі відповідних понять і категорій.

Розробка змісту цього насправді багатопланового поняття у вітчизняній економічній науці ще тільки розпочалася. Не дивлячись на зростаючу кількість публікацій, присвячених проблемам розвитку малого бізнесу в Україні та, особливо, зарубіжному досвіду, їй досі залишаються не подоланими багатоваріантність у категоріальному визначенні та розбіжності у тлумаченні цього поняття. А це, в свою чергу, не може не ускладнювати його подальшого дослідження. Насамперед, більшість визначень малого бізнесу недостатнім чином відбивають його власну економічну суть. Так, в сучасній вітчизняній економічній літературі найбільшого поширення набули наступні підходи:

- по-перше, ототожнення малого бізнесу із підприємництвом взагалі;
- по-друге, ототожнення малого бізнесу із його об'єктом - малим підприємством чи самостійно функціонуючою фірмою.

Дисертант дотримується думки, що обидва підходи неприйнятні для визначення економічної суті малого бізнесу. По-перше, малий бізнес як окремий підвид підприємництва дійсно несе в собі його загальні риси, але має і власну специфіку, що визначає

Вступ.

Глава 1: Малий бізнес як структурний елемент ринкової економічної системи.

1.1. Економічна суть малого бізнесу.

1.2. Місце та економічна роль малого бізнесу в ринковій економіці.

1.3. Якісно новий етап розвитку малого бізнесу в розвинутих країнах та проблеми його становлення в перехідній економіці України.

Глава 2: Механізм державного регулювання малого бізнесу в ринковій економіці та його значення для економіки перехідного періоду.

2.1. Організаційно економічні заходи державного сприяння становленню і розвитку малого бізнесу.

2.2. Податкове регулювання сектору малого бізнесу.

2.3. Кредитно-фінансові заходи державного регулювання розвитку малого бізнесу.

Заключення

Додатки

Список літератури

2. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

Вихідним теоретичним положенням дисертаційного дослідження є твердження про те, що органічним структурним елементом ринкової економіки є малий бізнес. Цей підвид підприємництва, як доведено, історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища, був первинною вихідною формою ринкового господарювання у вигляді дрібнотоварного виробництва. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворюючу роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Дисертантом доведено, що ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набуває особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку висуває задачу його відродження та поширення у число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

Дисертант дотримується думки, що як предмет економічного дослідження малий бізнес потребує перш за все чіткого категоріального визначення. Це впливає, по-перше, із загального

- визначені основні форми реалізації державного нефінансового - організаційно-економічного - сприяння малому бізнесу (створення розгалуженої національної системи підтримки малого бізнесу; правова регламентація; створення ринкової інфраструктури; консультативно-інформаційна допомога; професійна підготовка). Обґрунтовані пріоритетні заходи державного кредитно-фінансового регулювання малого бізнесу та необхідність комплексного використання його основних джерел: внутрішніх (тимчасово вільні грошові надходження; розрахунковий прибуток; випуск цінних паперів малим підприємством) та зовнішніх (банківські кредити; державні програми та фонди; партнерська фінансова допомога підприємців; інвестування з боку приватних осіб та з корпоративних джерел; іноземні (міждержавні) джерела фінансування).

Практичне значення роботи. Основні положення і висновки дисертаційної роботи можуть служити базою для подальших досліджень актуальних проблем розвитку малого бізнесу та власне підприємництва. Підсумки дисертаційного дослідження в практиці можуть бути застосованими при розробці або вдосконаленні законодавчих актів в Україні, що регулюють процеси підприємницької діяльності, зокрема в галузі малого бізнесу, при розробці державних та регіональних програм сприяння й розвитку як малого бізнесу, так і підприємництва в цілому. Одержані результати можуть бути використані і для вдосконалення навчального процесу у викладанні економічної теорії, основ бізнесу та підприємницької діяльності, світової економіки.

Апробація роботи. Результати дослідження доповідалися на міжнародній науковій та науково-практичній конференціях: "Роль малого бізнесу в становленні якісно нових форм власності" (м.Одеса, 1995р.); "До проблеми становлення підприємництва у системі агробізнесу" (у співавторстві) (м.Одеса, 1995р.); "Проблеми розвитку малого бізнесу як соціальної бази масового підприємництва" (м.Львів, 1996р.), обговорювалися на кафедрі. За підсумками виконаних досліджень опубліковано 7 статей та тез виступів загальним обсягом 1,3 друкованих аркушів.

Обсяг та структура дисертаційної роботи. Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 231 сторінку машинописного тексту; текст містить 6 таблиць, 7 малюнків, 1 графік, 12 додатків. Список літератури містить 188 найменувань.

Мета та завдання дисертаційного дослідження визначили наступну структуру роботи:

саме його особливу економічну суть. Тому категоріальне визначення цього поняття має поєднувати в собі загальне і особливе. По-друге, зміст поняття малого бізнесу не можна звужувати лише до визначення об'єкта його реалізації - певної структурної одиниці - підприємства чи фірми. Крім об'єкту поняття малий бізнес охоплює суб'єктів, а також здійснюваний ними певний тип господарської діяльності, що полягає в ринковому підприємстві. Тому поняття "мале підприємство" і "малий бізнес" не слід ототожнювати, штучно звужуючи зміст останнього. Бо якщо поняття "малий бізнес" або "мале підприємство" характеризують певний економічний процес, то малі підприємства та малі (дрібні) фірми виступають реальними суб'єктами економічної діяльності.

Узагальнюючи наявні підходи та враховуючи їх недоліки дисертант прийшов до власного визначення предмету дослідження. Категоріальне визначення економічної суті малого бізнесу полягає, на думку автора, в тому, що останній є особливим підвидом підприємництва (бізнесу), пов'язаний із функціонуванням малих (дрібних) підприємницьких структур будь якої форми власності і відповідної правової форми організації бізнесу*.

Таким чином, виходячи з вищенаведених міркувань, автор доводить доцільність розгляду економічної суті малого бізнесу у єдності двох наступних аспектів:

По-перше, розкриття економічної суті малого бізнесу повинно охоплювати його загальні, типові риси, що характеризують його належність до підприємницької діяльності (спільні риси й ознаки, принципи діяльності, вибір форм власності).

По-друге, малий бізнес слід аналізувати як специфічний підвид підприємництва, що обумовлено:

- а) кількісними параметрами його організаційної структури - малого підприємства;
- б) особливостями, які найкраще проявляються у притаманних йому перевагах та недоліках.

Для більш глибокого з'ясування загальноновидових ознак малого бізнесу дисертант застосував для дослідження підхід, що вже окреслився в економічній літературі щодо аналізу підприємництва в цілому. Згідно з ним в роботі проведено аналіз малого бізнесу як підвиду підприємництва в єдності принаймні

---

* Посилання на прибуток як мету вважаємо зайвим, бо "підприємство" за змістом поняття вже його містить.

трьох основних аспектів останнього:

- 1) як економічна категорія з властивими йому суб'єктами і об'єктами підприємницької діяльності;
- 2) як метод господарювання з притаманними йому рисами;
- 3) як особливий тип економічного мислення.

Дисертант послідовно доводить, що відповідно до притаманної малому бізнесу структури суб'єктів господарювання він може реалізовуватись у різних формах власності, про що свідчить узагальнення досвіду розвинутих країн із сталою і розгалуженою мережею підприємницьких структур. Автор спростовує дещо спрощений погляд на цю проблему, що зустрічається у сучасній вітчизняній економічній літературі і не відповідає дійсному стану речей. Йдеться, зокрема, про ототожнення малого підприємництва виключно із індивідуальною приватною формою власності, що не тільки звужує, але й вихолощує його економічний зміст та можливості. Тому доцільним і цілком виправданим є з'ясування в дисертаційному дослідженні означеного аспекта на двох рівнях:

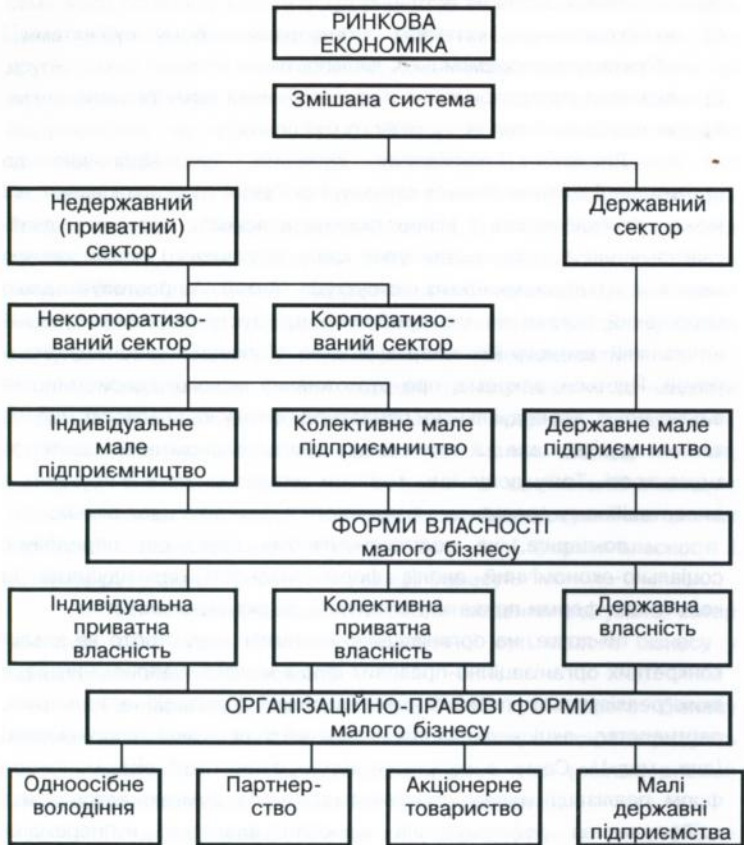
по-перше, на політекономічному рівні, що передбачає соціально-економічний аналіз форм власності (індивідуальна та колективна форми приватної власності, державна власність);

по-друге, на організаційно-економічному, тобто на аналізі конкретних організаційно-правових форм малого підприємництва, в яких реалізуються певні форми власності (одноосібне володіння, партнерство, акціонерне товариство, малі державні підприємства) (див. мал.1). Саме в напрямку відтворення такої різноманітності форм реалізації малого підприємництва, за думкою автора, має здійснюватися реформування відносин власності в перехідній українській економіці, зокрема мала приватизація.

При цьому не можна заперечити, що кількісно переважаючою правовою формою організації малого бізнесу є одноосібне володіння, яке базується на індивідуальному привласненні. В розвинутих країнах питома вага таких фірм становить більшість у загальній кількості малих фірм: у Сполучених Штатах - 72%, у Франції - 66%, у Великобританії - 41%.

Малий бізнес як метод господарювання характеризується наступними визначальними рисами:

- економічною відособленістю, незалежністю господарюючих суб'єктів у виборі напрямків і методів діяльності;
- відповідальністю за прийняття рішень, їх наслідки та пов'язаний з цим ризик;

Мал. 1. Малий бізнес в структурі змішаної ринкової економіки: форми власності та організаційно-правові форми.

- орієнтацією на досягнення комерційного успіху, прагненням максимізувати прибуток.

Як особливий тип економічного мислення малий бізнес характеризується сукупністю оригінальних поглядів та підходів до прийняття рішень, які реалізуються в практичній діяльності.

Обраний автором теоретико-методологічний підхід до з'ясування економічної суті малого бізнесу, як зазначалося, передбачає аналіз останнього також через з'ясування і розкриття його своєрідності та специфіки як окремого і особливого підвиду підприємництва.

Такими специфічними ознаками малого бізнесу слід вважати, насамперед, його певні кількісні класифікаційні параметри, що розрізняються і варіюють в залежності від національних та регіональних особливостей, галузевої належності фірми та інших факторів.

Узагальнення міжнародної практики класифікації об'єктів малого бізнесу дозволило дисертанту обґрунтувати висновки про необхідність дотримання комплексного, системного підходу у визначенні його кількісних класифікаційних параметрів. Таким чином, було виділено три групи основних параметрів, які визначають належність до малого бізнесу. Це:

1. чисельність зайнятих на малих підприємствах в залежності від роду діяльності, галузевої належності;
2. розмір капіталу, грошового обігу або прибутку;
3. обсяги діяльності (виробництва, послуг, продаж й ін.).

Причому найбільш поширеним та прийнятним, на думку автора, є показник чисельності зайнятих (у США він складає 25-99 чол., у Франції - до 50 чол., у Німеччині - до 10 чол.). Основним (і поки що єдиним) критерієм, за яким господарюючий суб'єкт належить до категорії малого бізнесу в Україні вважається чисельність зайнятих, що варіює залежно від галузі або виду діяльності*. Багатопрофільні підприємства відносяться до малого бізнесу за переважанням того виду діяльності, який займає найбільшу частину в загальному обсязі реалізації.

Автор зазначає, що певним недоліком є відсутність в чинному законодавстві України інших кількісних класифікаційних параметрів (розмір капіталу, грошового обігу або прибутку, обсяги виробничої діяльності). Бо наявність останніх допомагає більш об'єктивно визначити потребу у позиках, кредитоспроможність фірми, необхідність пільгового оподаткування. Таким чином, саме комплексне врахування системи кількісних критеріїв є безперечною умовою визначення об'єктів малого підприємства.

---

* Як відомо, згідно із діючим законодавством України до малого бізнесу відносять підприємства, де чисельність працюючих не перевищує певного рівня, диференційованого по галузям діяльності: у промисловості та будівництві - до 200 чоловік; в науці та науковому обслуговуванні - до 100 чол.; в інших галузях виробничої сфери - до 50 чол.; в галузях невиробничої сфери - до 25 чол.; у роздрібній торгівлі - до 15 чоловік.

Проведений в роботі аналіз свідчить, що малий бізнес як специфічний підвид підприємницької діяльності має крім кількісних ознак також якісні особливості, які найкраще проявляються, на думку дисертанта, у притаманних йому перевагах та недоліках. Узагальнення якісних особливостей малого бізнесу дало можливість провести систематизацію найвизначальніших переваг цього підвиду підприємництва:

1.економіко-виробничі (гнучкість, динамізм малого бізнесу, швидке насичення ринку, пристосування до мінливості технології, здатність оперативно створювати та упроваджувати нову техніку та технологію);

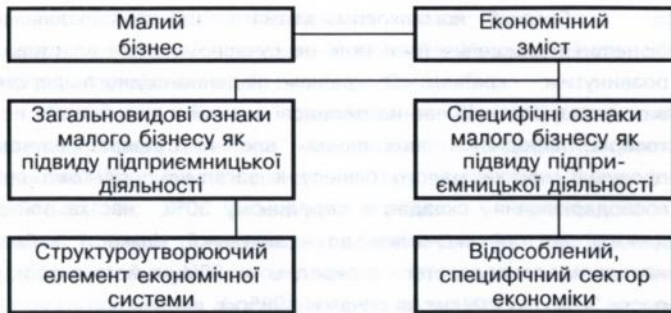
2.інституціональні (відкритість доступу та легкість входу до цього підвиду підприємництва);

3.соціально-економічні (забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями);

4.соціально-психологічні (подолання відчуження від засобів виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності, мотивація до праці).

Між тим, автор виходить з того, що поряд із властивими перевагами малому бізнесу притаманні й певні недоліки, що також впливають із його специфіки. В дисертаційній роботі визначаються і аналізуються наступні найтипівіші недоліки малого бізнесу: хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою долею власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів; неадекватність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великими підприємствами; висока підвладність впливу ринкової кон'юнктури; значна залежність від окремих великих замовників; слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому; більша вразливість, порівняно з великим і середнім бізнесом, до несприятливих економічних факторів та до економічної нестабільності (циклічні спади, інфляція, підсилення конкуренції тощо); велика схильність до збанкручення.

Дотримання власного підходу при з'ясуванні економічної суті малого бізнесу через єдність його загальновидових та особливих ознак призвело до виявлення двоїстої природи означеного сектору в ринковій економіці. На думку автора, малий бізнес виступає, по-перше, як відносно відособлений специфічний сектор економіки, по-друге, як структуроутворюючий інтегральний елемент цілісної ринкової економічної системи, що забезпечує її відтворення та ефективну діяльність (мал. 2).

Мал. 2. Структурно-логічна схема визначення економічної суті малого бізнесу

Виходячи з економічного змісту, кількісної і якісної своєрідності малого бізнесу, дисертант значну увагу приділив з'ясуванню місця та ролі сектору малого бізнесу як в перехідній, так і в змішаній економіці. Показниками вагомості ролі малого бізнесу як інтегруючого структурного елементу системи сучасної ринкової економіки є передусім дані про його кількісні параметри та зростаючу динаміку:

- чисельність дрібних фірм в загальній кількості підприємств;
- зайнятість на дрібних підприємствах;
- виробництво валового національного продукту та ін.

Вони розкриті на прикладі розвинутих країн та вітчизняної української економіки.

Так, доля дрібних фірм в загальній чисельності підприємств варіює по країнам -від 94% у Великобританії до 99,9% у Франції.

Що до показника зайнятості в секторі малого бізнесу, то він складає від 25% до 80% усіх робітників. Проблеми зайнятості у сфері малого бізнесу приділяється все більше уваги у зв'язку з підсиленням загрози безробіття, що постає перед розвинутими країнами щораз після чергової кризи.

Показниками економічного внеску малого бізнесу в ринковій економіці є показники питомої ваги цих підприємств у випуску валового національного продукту, в загальному обсязі обороту, інвестицій, прибутку. Відомо, що малий бізнес поступається великому у долі виробленого ВВП. Але специфіка економічного внеску малого бізнесу в народногосподарський механізм полягає не тільки і не стільки у долі ВВП (як великого бізнесу), скільки у виконанні специфічних економічних функцій.

Було б помилковим вважати, що поширення малого бізнесу і підвищення його ролі на сучасному етапі властиве лише розвинутим країнам. В країнах південно-східного регіону, які виходять в останній час на передові позиції у виробництві не лише товарів народного споживання, але й сучасної наукомісткої продукції, частка малого бізнесу в загальній кількості суб'єктів господарювання складає в середньому 50%, частка зайнятих в даному секторі економіки до загальної кількості зайнятих в народному господарстві - в середньому 20%, а його внесок у ВВП досяг 30% (за станом на початок 1995р.).

В галузевому розрізі малий бізнес розвинутих країн переважає, як правило, в торгівлі, сфері послуг, будівництві, сільському господарстві. Крім того, основними традиційними сферами діяльності малого бізнесу, беручи до уваги світовий досвід, вважається ремісництво, виробництво ювелірних та галантерейних товарів. Підприємства сектору малого бізнесу домінують, головним чином, у таких галузях, як взуттєва, швейна, галантерейна промисловість, виробництво ліків, різноманітних комплектуючих виробів. У промисловості їх вплив хоча й суттєвий, але значно менший (за винятком галузей по переробці сільсько-господарської продукції та виробництву товарів широкого вжитку).

Проведений в роботі аналіз свідчить, що особливе значення і місце малого бізнесу в національній економіці виявляється під час перехідного періоду до ринкової економіки. Але повільність, складність та протирічливість просування української економіки шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлює все ще незначне місце, яке малий бізнес посідає в економіці України. Так, досягнутий на початок 1995 року рівень розвитку малого бізнесу в країні можна оцінити як недостатній з таких міркувань:

- частка малого бізнесу за кількістю підприємств становить 10%-15%, тоді як у розвинутих країнах - в середньому 98%;

- частка зайнятих в секторі малого бізнесу становить близько 6% від чисельності усіх працюючих, тоді як у країнах з ринковою економікою - в середньому 50%;

- внесок малого бізнесу у створення валового національного продукту становить 10%-15% порівняно з 60% (середній показник) у розвинутих країнах;

- за обсягом діяльності доля малого бізнесу в Україні настільки мала, що не може задовольнити ані суспільні потреби, ані відігравати роль повноцінного ринкового чинника, тобто впливати на досягнення ринкового балансу і складати конкуренцію великим

державним підприємствам (за кількістю малих підприємств, що припадають на 1 тис. населення, Україна в 25 разів відстає від країн із розвинутою системою ринкових відносин).

Проведене автором дослідження дало підставу для висновку, що сфера діяльності малого бізнесу в Україні практично необмежена. Підприємства даного сектору національної економіки створюються, як і в розвинутих країнах, у промисловості, будівництві, науці та науковому обслуговуванні, торгівлі та громадському харчуванні, в галузі побутових послуг. Але найбільшого поширення за станом на початок 1995 р. вони набули в торгівлі, насамперед роздрібній (28%), а у виробничій сфері - у промисловості (19%) та будівництві (16%). Аналіз галузевого застосування підприємств сектору малого бізнесу в Україні дозволяє виявити тенденцію до скорочення частки підприємств, які зайняті у виробничій діяльності, та до зростання частки тих, що займаються торгівлею, посередницькими послугами, громадським харчуванням та продовольчим постачанням, що зображено в роботі у табличному додатку.

Таким чином, в дисертаційній роботі підкреслюється, що в ринковій (змішаній та перехідній) економічній системі процес розвитку малого бізнесу відбувається еволюційним природним шляхом. Менш ефективні форми реалізації малого бізнесу або видозмінюються, або замінюються на більш ефективні.

Роль малого бізнесу як в стабільній ринковій, так і в перехідній економіці найкраще проявляється в притаманних йому соціально-економічних функціях. До загальних функцій малого бізнесу, властивих розвинутому і перехідному стану ринкової економіки, автор відносить здатність малого бізнесу надавати ринковій економіці конкурентного характеру, гнучкості, здатність до прискореної реалізації новітніх та ризикових технічних і комерційних ідей, до швидшого вирішення проблеми зайнятості, пом'якшення соціальної напруги та ін. Специфічними функціями малого бізнесу, притаманними переважно перехідній економіці, що знаходиться в стані ринкових трансформаційних перетворень (зокрема економіка України), автор вважає придатність до ринкоутворення, до формування недержавного сектору, сприяння роздержавленню та демонополізації, відтворення підприємницького прошару, насичення споживчого ринку та стимулювання сукупного попиту, сприяння структурним зрушенням та упередження структурного безробіття тощо.

Значна увага в дисертаційній роботі приділяється також порівняльному аналізу новітніх тенденцій сучасного етапу розвитку малого бізнесу в розвинутій ринковій та перехідній українській економіці. Проведене дослідження привело до висновку, що зміни суспільно-політичного, економічного характеру, а також в психології сучасної людини, які протягом останнього десятиріччя відбувалися в економіці розвинутих країн, призвели до підсилення господарської підприємницької діяльності, зокрема у сфері малого бізнесу, та до вибуху у 80-90-х роках так званого "підприємницького буму" в цих країнах. Сучасний світовий досвід переконливо доводить спроможність малого бізнесу виступати провідником науково-технічного прогресу в умовах інноваційного типу економічного розвитку.

В розвинутих країнах на рубежі 80-х років склалися сприятливі економічні, структурні, соціальні, психологічні передумови для піднесення ділової активності, які ознаменувалися якісно новим етапом розвитку малого бізнесу. Цьому, зокрема, об'єктивно сприяли поглиблення технологічної революції, зростання наукомісткості виробництва, галузева реструктуризація економіки, широке впровадження інформаційних технологій, розвиток ринкової інфраструктури, сприятливий економічний клімат, психологічна адаптація до приватного підприємництва кваліфікованих представників середнього класу та інші фактори. Підйом малого бізнесу відбувався найінтенсивніше в галузях новітніх техніко-технологічних зрушень, пов'язаних з інноваційною діяльністю й інформаційними технологіями. Все більшого поширення набули дрібні фірми, що спеціалізуються в галузі розробки і впровадження науково-технічних нововведень. Такі фірми при підтримці ризикового капіталу постійно створюють та випускають на ринок нововведення, які стають основою нових галузей та підгалузей економіки сучасних розвинутих країн.

Нова хвиля малого підприємництва розкривається на прикладі розгляду таких важливих структурних утворень як:

- а) швидке зростання малого венчурного (ризикового) бізнесу;
- б) розвиток інформаційної інфраструктури малого бізнесу шляхом розширення доступу громадян та організацій до інформації в державних органах, зміцнення патентно-ліцензійної системи, розвитку мережі банків даних і т.д.;
- в) поява та швидке розгалуження мережі організацій, що спеціалізуються на вирощуванні малого бізнесу (інкубатори, інноваційні центри тощо) та обслуговуванні ринкової інфраструктури.

Що до сучасного стану розвитку вітчизняного малого бізнесу, то дисертант дійшов висновку, що він по-перше, знаходиться на початковому етапі свого розвитку; по-друге, найбільшого поширення набув у традиційних галузях економіки (торгівля, громадське харчування, будівництво тощо), які не пов'язані безпосередньо з процесами виникнення та реалізації нововведень.

Дисертантом детально проаналізовані і класифіковані несприятливі фактори, що гальмують становлення і розвиток малого бізнесу в Україні. Основними групами є наступні:

- економічні (відсутність сировини, кредитів, високі податки);
- адміністративні (складна система реєстрації та неодноразові перереєстрації);
- криміногенні (рекет, корупція).

Проведене дисертантом дослідження сучасного стану розвитку вітчизняного малого бізнесу свідчить, що відсутність стабільної, виваженої політики по відношенню до малого бізнесу з боку держави негативно позначилася на динаміці розвитку усіх показників, що характеризують розвиток даного сектору економіки. Проведений дисертантом аналіз даних Міністерства статистики України щодо стану розвитку вітчизняного малого бізнесу починаючи з 1990 р. свідчить про несприятливе становище та тенденцію до згорання підприємницької активності. Так, безпосередньо процес загального кількісного зростання об'єктів малого бізнесу (157251 у 1993р., 213840 у 1994р., 237632 у 1995р.) необхідно визнати явно недостатнім, особливо в порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами, що переживають аналогічні реформаційні процеси. Це є свідченням уповільнення темпів кількісного зростання об'єктів малого бізнесу. Якщо становлення малого підприємництва мало бурхливий старт (зростання малих підприємств по роках: за 1991 рік -у 19 разів, за 1992 рік -у 2,6 рази), то сьогодні цей розвиток уповільнився. Так, приріст числа малих підприємств за 1993 рік становив лише 1,5 раза. У 1994 р.кількість діючих малих підприємств зросла лише на 6%, тобто в 1,06 раза, а за станом на 01.07.95 р. - навіть скоротилася на 5,1%.

Таким чином, автор констатує, що малий бізнес в Україні, пройшовши перший етап зародження і почавши другий етап (підприємницький "вибух"), не тільки загальмував у своєму розвитку, а й почав згоратися, чого ще не спостерігалось в жодній постсоціалістичній країні, що проводять ринкові реформи.

Про несприятливий стан малого бізнесу в Україні свідчить також значний та все зростаючий розрив між зареєстрованими

ефективного функціонування ринкової економіки, яким є малий бізнес.

Причому якщо центральні органи державної влади (Адміністрація у справах малого бізнесу США, Управління дрібних та середніх підприємств Японії, Загальна конфедерація дрібних та середніх підприємств Франції та ін.) виконують загальні стратегічні та координаційні функції, такі як вироблення загальної концепції та принципів відносин держави та малого бізнесу, формування умов їх діяльності, то місцеві органи державної влади зорієнтовані на підтримці малого бізнесу у конкретному секторі економіки або в певному регіоні та характеризуються більшою гнучкістю та різноманітністю застосованих засобів регулювання розвитком даного сектору економіки.

Державними урядовими органами підтримки малого бізнесу в Україні є на сучасному етапі підрозділ Міністерства економіки України (який став правонаступником Держкомпідприємництва України), Український Національний Фонд підтримки підприємництва та малого бізнесу, Відділ з питань власності і підприємництва Кабінету Міністрів України та ін. Певним кроком у сприянні розвитку малого бізнесу стала реалізація затвердженої у березні 1993р. Кабінетом Міністрів України Програми державної підтримки підприємництва в Україні. Змістом останньої є підтримка і захист підприємницьких структур, створення правових і організаційно-економічних умов для їх розвитку, формування механізму державного регулювання і координації підприємницької діяльності. Але, за переконанням автора, важливість та значення малого бізнесу у створенні конкурентно-ринкової економіки, а також його економічна своєрідність та вразливість потребують прийняття окремої спеціальної Програми державної підтримки цього підвиду підприємництва.

Проведений аналіз правової системи регулювання вітчизняного малого бізнесу свідчить, що сучасна законодавча база є неадекватним відгуком нових умов реформування української економіки та значною мірою гальмує розвиток вже функціонуючого вітчизняного малого бізнесу. Для поліпшення ситуації необхідно, насамперед, прийняти відповідний Закон про малий бізнес, який би регулював розвиток даного сектору економіки, бо жоден з чинних законів (З-ни України "Про підприємства в Україні", "Про підприємництво", "Про власність" та ін.) безпосередньо не пов'язані з проблемами розвитку малого бізнесу як такого, а лише

податкові методи регулюючого державного впливу на розвиток малого бізнесу.

Узагальнення численної фактологічної та статистичної бази з даної проблеми дало підставу визначити й згрупувати складові елементи державного організаційно-економічного сприяння розвитку малого бізнесу. Це:

1). Створення розгалуженої національної системи державного сприяння малому бізнесу та відповідних організаційних утворень громадських спілок.

2). Здійснення правової регламентації, регулювання та захисту даного сектору економіки.

3). Розвиток ринкової інфраструктури малого бізнесу, бізнес-інкубаторів по вирощуванню нових малих підприємств, що сприяють екстенсивному розширенню сектору малого бізнесу.

4). Надання державної консультативної та юридичної допомоги.

5). Поліпшення інформування в різноманітних галузях діяльності.

6). Підвищення якості професійної підготовки кадрів та кваліфікації.

В дисертаційній роботі ретельно досліджується кожен вищезазначений складовий елемент, причому дослідження проводиться на двох рівнях: в розвинутій ринковій та перехідній економіці. Але найбільшого практичного значення для реформаційного періоду розвитку української економіки набуває, за переконанням дисертанта, створення національної системи державного сприяння малому бізнесу та здійснення його правової регламентації та захисту. Узагальнення світового досвіду в цій галузі дозволило дисертанту визначити структурну модель національної системи держрегулювання малого підприємництва, наступні елементи якої також мають бути відтворені в економіці України:

по-перше, формування відповідних національних організаційно-координуючих урядових структур;

по-друге, створення регіональних державних структур сприяння розвитку малого бізнесу, які представляють місцеві органи влади;

по-третє, розробку та реалізацію державних програм підтримки даного сектору національної економіки;

по-четверте, організацію громадських спілок, які поряд з державними службами вносять вагомий внесок в розвиток найчисельнішого підвиду підприємництва та необхідного елемента

та діючими малими підприємствами, який з роками стає все більшим (по роках: питома вага діючих малих підприємств до зареєстрованих у 1992р. - 71,1%, у 1993р. - 47,7%, у 1994р. - 37,3%, у 1995р. - 31,9%).

Подальший аналіз розвитку малого бізнесу в Україні свідчить про непропорційний розвиток галузей промисловості. Багато з них перейшли з виробничої сфери у торговельно-закупівну, де в умовах інфляції і правової нестабільності прибутки одержуються швидше та із значно меншими зусиллями. У табличному додатку зазначено, що кількість малих підприємств, які займаються комерційною діяльністю, переважно торгівлею, збільшуються більшими темпами, ніж підприємства інших галузей і видів діяльності. Причому найбільший спад активності створення малих підприємств відчувається в таких галузях виробничої сфери, як промисловість та будівництво. Головними причинами витіснення малого бізнесу з виробничої сфери у сферу переважно спекулятивного обміну й посередницької комерційної діяльності стала, на думку дисертанта, недалекоглядна податкова політика уряду України, яка не стимулює до виробничої діяльності, тоді як комерційно-торговельні операції забезпечують швидке та майже безвитратне збагачення.

Виходячи з вищезазначеного аналізу, автор дійшов висновку, що погіршення економічної ситуації в країні, відсутність виваженої державної політики щодо розвитку малого бізнесу призводить до уповільнення динаміки росту об'єктів малого бізнесу, стримує їх розвиток, погіршує галузеву структуру тощо.

Друга глава присвячена дослідженню механізму державного регулювання малого бізнесу в ринковій економіці та обґрунтуванню необхідності відповідної підтримки для перехідної української економіки.

Необхідність дієвого механізму державної підтримки полягає в тому, що малий бізнес, незважаючи на його вагомі переваги, є сектором економіки, найбільш вразливим до таких несприятливих факторів як циклічні коливання, фінансові труднощі, інфляційний тиск, податковий тягар, конкуренція великих корпорацій та інші.

Автор вважає, що за структурно-функціональним призначенням державне регулювання розвитку малого бізнесу може бути двох видів: нефінансове та фінансове. Під першим розуміють організаційно-управлінське сприяння поширенню даного сектору економіки та його правове регулювання, а друге включає кредитні та

непрямими засобами регулюють той чи інший аспект його діяльності.

Фінансове регулювання розвитку малого бізнесу, згідно з логікою дослідження, включає податкові та кредитні методи впливу на даний сектор економіки. Автором з'ясовано, що за свідченням світового досвіду, виважена, диференційована податкова політика здійснює вирішальний стимулюючий вплив на формування та подальший розвиток малого бізнесу, який представляють невеликі, динамічні, здатні на ризик фірми. Дисертантом виявлено, що важливими заходами такої політики є:

по-перше, регулювання податків на малий бізнес;

по-друге, їх скорочення та

по-третє, надання податкових пільг:

- на початковому етапі становлення малого бізнесу;

- на дрібних фірмах, що вже розпочали свою виробничу діяльність - при сплаті а) податку на прибуток (доход); б) податку на капітал;

- для розвитку пріоритетних галузей народного господарства, насамперед, при організації інноваційного, венчурного малого бізнесу;

- для поживлення інвестиційного процесу і т.д.

Податкова політика, що проводилася останнім часом в Україні, а саме: невиправдано високе оподаткування підприємств сектору малого бізнесу, нестабільність, мінливість податкової політики, скасування податкових пільг негативно позначаються на темпах розвитку та структурі малого бізнесу, призводить до його загибелі ще в зародковому стані. Тому дисертант вважає необхідним здійснення наступних заходів в галузі податкового регулювання:

- підсилення стимулюючої регулюючої ролі податків, їх уніфікація та спрощення порядку збору;

- зменшення загальної кількості податків, зниження податкових ставок та бази оподаткування, для чого необхідно виробити і науково обґрунтувати види та розміри податків для вітчизняних малих підприємств;

- диференціація податкових пільг в залежності від виду діяльності (галузевого прикладання капіталу) та її важливості, розроблення списку пріоритетних сфер діяльності та стимулювання їх розвитку;

- градація податкових пільг за строками функціонування малих підприємств у взаємозв'язку з чисельністю зайнятих (тобто з розмірною структурою підприємств). Зокрема, з метою стимулювання формування та подальшого розвитку малого бізнесу

надання значних податкових пільг, а іноді й звільнення від сплати податків дрібних підприємств на етапі їх становлення.

Дисертант дотримується думки, що без системи державного кредитування малого бізнесу - наступного фінансового регулюючого заходу - неможливе тривале та повноцінне існування даного сектору національної економіки. На етапі становлення, а згодом - ефективного функціонування та розвитку малі підприємства потребують значних фінансових коштів. Узагальнення світового досвіду та міжнародної практики кредитування малого бізнесу дозволяє виділити 2 групи основних джерел його фінансування: внутрішні (тимчасово вільні грошові надходження підприємців; розрахунковий прибуток; випуск цінних паперів безпосередньо малими підприємствами) та зовнішні (банківські кредити; державні програми та фонди; випуск цінних паперів; партнерська фінансова допомога підприємців; інвестування з боку приватних осіб та з корпоративних джерел; іноземні (міждержавні) джерела фінансування).

Аналіз світового досвіду формування арсеналу кредитних заходів державного (зовнішнього) регулювання розвитку малого бізнесу дозволяє, незважаючи на наявні розбіжності і національну своєрідність їх реалізації в кожній окремій країні, визначити серед них такі провідні та найбільш дієві:

по-перше, гарантування з боку державних кредитно-фінансових органів позик малому бізнесу, які він одержує від комерційних та приватних банківських структур;

по-друге, пряме пільгове субсидування (кредитування) малого бізнесу державними кредитно-фінансовими установами;

по-третє, надання державою підприємствам сектору малого бізнесу різноманітних фінансових пільг:

- банківський кредит зі зменшеною банківською ставкою;
- кредитування без застави;
- одноразові пільгові позики;
- безоплатна допомога.

На основі проведеного дослідження в дисертаційній роботі робиться висновок, що при всій ефективності та дієвості державної кредитно-фінансової політики стимулювання розвитку малого бізнесу в розвинутих країнах головним питанням фінансування малого підприємництва є визначення для урядів цих країн тієї межі, за якою допомога не стимулює, а перешкоджає його розвитку, за якою видача позик дрібним фірмам стає не більш ніж безглуздими витратами державних коштів. Однозначного рішення даного

питання, звісна річ, не існує. Для того, щоб не перейти зазначену межу, система державного кредитування малого бізнесу спрацьовує лише у випадках, коли дрібні фірми повністю вичерпали власні можливості, засоби пошуку і залучення необхідних грошових надходжень. Це уявляється доцільним, оскільки дозволяє виробити у бізнесмена-початківця почуття самостійності та відповідальності за розпочату справу.

Таким чином, державна політика всебічної кредитно-фінансової підтримки малого бізнесу в країнах з ринковою економікою спрямована, передусім, на забезпечення його фінансової самостійності, на створення сприятливих умов розвитку та зміцнення його конкурентноспроможності на національному та світовому ринках.

Дисертант дотримується думки, що проблема фінансування малого бізнесу набуває ще більшого значення для перехідного стану економіки України. Визначено, що кредитні джерела (кошти державних та комерційних банків, бюджетні відрахування, кошти від роздержавлення та приватизації тощо) для вітчизняного малого бізнесу практично відсутні. Причина цього - незадовільний стан економіки: інфляція, спад виробництва і т.д. Це реально звужує коло реальних інвесторів. Дисертант відзначає, що в сучасних умовах в Україні існують лише три потенційно доступних джерела отримання фінансових коштів для малого бізнесу: Український фонд підтримки підприємництва, Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств та Державний інноваційний фонд України. Крім того, як свідчать результати дослідження, фінансова підтримка вітчизняного малого бізнесу вищенаведеними фондами доповнюється активною діяльністю цільових фондів фінансової підтримки даного сектору економіки. Однак через обмеженість коштів та з інших причин фінансова допомога малому бізнесу даними фондами реалізувалась не в повному обсязі.

Виходячи із вищезазначеного, автор дійшов висновку, що на сучасному етапі перед урядом України гостро постає питання вдосконалення діючої системи кредитування вітчизняного малого бізнесу. Для цього, доводить дисертант, необхідно вирішити дві основні групи проблем:

1. Забезпечення сприятливих умов для створення великої кількості кредитних інститутів різних форм власності та господарювання (державних, комерційних банків, суспільних фондів, регіональних державних кредитних установ й інших), діяльність яких надаватиме відносинам між ними духу конкуренції та

змагальності, сприятиме боротьбі за споживача (малого підприємства-позичальника) їхньої продукції (кредитів).

2. Удосконалення самої системи кредитування малого бізнесу.

В роботі також висказується ряд інших висновків та пропозицій, спрямованих на створення ефективно діючого вітчизняного сектору малого бізнесу.

Таким чином, проведений в дисертаційній роботі теоретико-методологічний аналіз економічної суті малого бізнесу, його практичного застосування та механізму державної підтримки дозволив дисертанту зробити наступний узагальнюючий висновок: для успішного й ефективного розвитку малого бізнесу як одного з основних елементів ринкового середовища необхідно забезпечити формування адекватного сучасним потребам господарського механізму, визначними елементами якого є дійове стимулююче господарське законодавство, розробка й реалізація різноманітних програм державного регулювання малого бізнесу та їх координація з боку національних урядових структур, життєдайна та стимулююча податкова та кредитно-фінансова системи. На думку дисертанта тільки за умов забезпечення адекватної економічної основи можливий динамічний розвиток малого бізнесу, підсилення його ролі в економіці. А це, в свою чергу, призведе до поглиблення здійснюваних економічних реформ в українській економіці.

Основні положення дисертації викладені в наступних опублікованих працях:

1. Нова хвиля малого підприємництва на сучасному етапі науково-технічного прогресу // В зб.: Управління економікою відкритого типу.-К.,1995.-0,4 д.а.;
2. Малий бізнес: чи відіграє він свою роль у великій економіці? // Голос Полісся.-1995.-№57.-0,1 д.а.;
3. Про малий бізнес' замовимо слово // Нове життя.-1995.-№59.-0,1 д.а.;
4. Самостійна діяльність у власних інтересах? Чому б і ні? // Вісник.-1995.-№79.-0,1 д.а.;
5. Роль малого бізнесу в становленні якісно нових форм власності // Тези науково-практичної конференції "Право власності в Україні в умовах ринкових відносин".-Одеса,1995.-0,2 д.а.;
6. До проблеми становлення підприємництва в системі агробізнесу // Тези науково-практичної конференції "Право власності в Україні в умовах ринкових відносин".-Одеса,1995.-0,2 д.а./у співавт./;

АННОТАЦИЯ

ТИТАРЕНКО Е.В. "Малый бизнес в структуре рыночной экономики: функционирование и развитие". Диссертация на правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01.-политическая экономика. Киевский университет имени Тараса Шевченко. Киев 1996.

В диссертации исследуются проблемы функционирования и развития малого бизнеса как в развитой рыночной, так и в переходной (на примере Украины) экономике. Исследуется экономическая суть малого бизнеса, его место и функции в структуре рыночной экономики, а также специфические особенности. В качестве радикальных мер для поддержания функционирования и обеспечения перспектив дальнейшего развития малого бизнеса в Украине рассмотрен действенный механизм его государственного регулирования. Пути и формы государственной поддержки малого бизнеса (организационно-экономические меры, налоговое и кредитно-финансовое регулирование) выяснены на примере зрелых рыночных экономик западных стран, а их опыт экстраполируется на переходной период рыночного реформирования украинской экономики.

ANNOTATION

TITARENKO E.V. "Small business in the structure of market economy: functioning and development". The dissertation should be considered a manuscript. The dissertation claims for the scientific degree of Candidate of Economic sciences under specialization code 08.01.01. - political economy. Taras Shevchenko Kiev University. Kiev, 1996.

The problems of functioning and development of small business both in a developed market economy and in the transition phase economy (on the Ukraine as an example) are studied in this dissertation. The economic essence of small business, its place and functioning in the structure of market economy and the specific peculiarities have been under research. The most effective mechanism of state regulation has been analysed as one of the radical measures for functioning support and provision of further development prospects. The ways and forms of state support of small business (organisational-economical measures, tax and crediting-financial regulation) were found out on the material of mature market economies of Western countries and their experience has been extrapolated on the transition period of market reforming of the Ukrainian economy.

Ключові слова: малий бізнес, підприємництво, сектор економіки, змішана ринкова економіка, перехідна економіка, ринкова трансформація, класифікаційні параметри, переваги, економічна вразливість, особливості, функції, державне регулювання, організаційно-економічні заходи, податки, фінанси, кредити.

COOLIDGE

436673

ТИТАРЕНКО Е.В.

защитил диссертацию на тему: «Диссертация на правах рукописи. Диссертация на соискание первой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономика. Киевский национальный университет Тараса Шевченко. Киев 1996».

В диссертации исследуются проблемы функционирования и развития малого бизнеса как в развитой рыночной, так и в переходной экономике Украины. Исследуются экономические условия жизни бизнеса, его место и функции в структуре рыночной экономики и трансформационные особенности. В качестве практического результата работы - анализ функционирования и обеспечения конкурентоспособности малого бизнеса в Украине рассмотрены вопросы государственного регулирования. Показано, что для эффективной поддержки малого бизнеса необходимо совершенствовать законодательное и кредитно-финансовое регулирование экономики, на основе зрелых рыночных механизмов стимулировать и регулировать переходный период развития украинской экономики.

АННОТАЦИЯ

Диссертация посвящена исследованию проблем функционирования и развития малого бизнеса в развитой рыночной и в переходной экономике Украины. Исследуются экономические условия жизни бизнеса, его место и функции в структуре рыночной экономики и трансформационные особенности. В качестве практического результата работы - анализ функционирования и обеспечения конкурентоспособности малого бизнеса в Украине рассмотрены вопросы государственного регулирования. Показано, что для эффективной поддержки малого бизнеса необходимо совершенствовать законодательное и кредитно-финансовое регулирование экономики, на основе зрелых рыночных механизмов стимулировать и регулировать переходный период развития украинской экономики.

The subject of the dissertation is the study of market economy. The dissertation is devoted to the study of the functioning and development of small business in a developed market economy and in the transition economy of Ukraine. The economic conditions of business life and its place and functions in the structure of market economy and the specific features of its transformation are studied. The practical result of the work is the analysis of the functioning and ensuring of the competitiveness of small business in Ukraine. It is shown that for an effective support of small business it is necessary to improve the legislative and credit-financial regulation of the economy, on the basis of mature market mechanisms to stimulate and regulate the transition period of development of the Ukrainian economy.

Диссертация посвящена исследованию проблем функционирования и развития малого бизнеса в развитой рыночной и в переходной экономике Украины. Исследуются экономические условия жизни бизнеса, его место и функции в структуре рыночной экономики и трансформационные особенности. В качестве практического результата работы - анализ функционирования и обеспечения конкурентоспособности малого бизнеса в Украине рассмотрены вопросы государственного регулирования. Показано, что для эффективной поддержки малого бизнеса необходимо совершенствовать законодательное и кредитно-